

Sygn. akt V KK 79/20

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 maja 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Wiesław Kozielowicz (przewodniczący)

SSN Antoni Bojańczyk (sprawozdawca)

SSN Marek Motuk

Protokolant Łukasz Biernacki

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jerzego Engelkinga,
w sprawie **J. S.**

skazanego z art. 178a § 4 k.k.

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 12 maja 2021 r.,

kasacji wniesionej przez Prokuratora Generalnego na niekorzyść
od wyroku Sądu Okręgowego w O.

z dnia 6 marca 2019 r., sygn. akt VII Ka (...),

zmieniającego wyrok Sądu Rejonowego w O.

z dnia 10 sierpnia 2018 r., sygn. akt VII K (...),

uchyla wyrok Sądu Okręgowego w O. w zaskarżonej części (pkt I) i w tym zakresie sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym.

UZASADNIENIE

Wyrokiem Sądu Rejonowego w O. z dnia 10 sierpnia 2018 r., sygn. VII K (...), oskarżony J.S. został uznany winnym popełnienia czynu z art. 178a § 1 i 4 k.k.,

polegającego na tym, że w dniu 28 marca 2018 r. o godz. 23:40 w N. ul. (...) prowadził w ruchu lądowym samochód m-k. O. nr rej. (...), znajdując się w stanie nietrzeźwości alkoholowej z zawartością w wydychanym powietrzu 0,72 mg/l, przy czym czynu tego dopuścił się będąc wcześniej prawomocnie skazanym za prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości wyrokiem Sądu Rejonowego w O. z dnia 24 października 2014 r. sygn. akt VII K (...) za czyn z art. 178a § 1 k.k., a następnie skazanym na karę roku i 6 miesięcy ograniczenia wolności, polegającej na wykonywaniu nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w wymiarze 30 godzin w stosunku miesięcznym. Ponadto sąd orzekł wobec oskarżonego zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na okres 4 lat (art. 42 § 3 k.k. *in fine*), zobowiązując go do zwrotu prawa jazdy na rzecz właściwego organu administracji publicznej, o ile je posiada (art. 43 § 3 k.k.), a także zobowiązał go do uiszczenia świadczenia pieniężnego w wysokości 10 000 złotych na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (art. 43a § 2 k.k.) i zwolnił go w całości od obowiązku zapłaty na rzecz Skarbu Państwa kosztów sądowych.

Po rozpoznaniu apelacji Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 6 marca 2019 r., sygn. VII Ka (...), zaskarżony wyrok zmienił w ten sposób, że w miejsce rozstrzygnięcia dotyczącego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na okres 4 lat, na podstawie art. 42 § 3 *in fine* k.k. orzekł wobec J.S. zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych kategorii „B” prawa jazdy dożywotnio, a w pozostałym zakresie zaskarżony wyrok utrzymał w mocy.

Od tego rozstrzygnięcia kasację wywiódł Prokurator Generalny. Zaskarżając wyrok Sądu Okręgowego w O. w części zmieniającej orzeczenie Sądu Rejonowego w O. o środku karnym, na niekorzyść skazanego J.S. zarzucił mu rażące i mające istotny wpływ na treść wyroku naruszenie przepisu prawa karnego materialnego - art. 42 § 3 k.k., polegające na orzeczeniu na podstawie tego przepisu - wobec skazanego za czyn z art. 178a § 4 k.k. – J.S. - zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych kategorii „B” prawa jazdy dożywotnio, podczas gdy przepis ten nie stanowi podstawy normatywnej do orzeczenia dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych określonego rodzaju

Ostatecznie autor kasacji wniósł o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie w tym zakresie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w O. w postępowaniu odwoławczym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja wniesiona przez Prokuratora Generalnego okazała się zasadna.

Środek karny zakazu prowadzenia pojazdów określony w dyspozycji przepisu art. 39 pkt 3 k.k., można orzec w razie skazania osoby uczestniczącej w ruchu za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w szczególności, jeżeli z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji. Zastosowanie tego środka może dotyczyć różnych (określonych) typów pojazdów (art. 42 § 1 k.k.).

Zakaz prowadzenia pojazdów określony w przepisie art. 39 pkt 3 k.k., orzeka się w latach, w przedziale czasowym wynoszącym od roku do lat 15 (jeśli — co istotne dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy — ustawa nie stanowi inaczej, por. art. 43 § 1 k.k.).

Wychodząc od zasadniczego, podstawowego układu faktycznego (art. 42 § 1 k.k.), w którym może dojść do orzeczenia przez sąd środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów w granicach czasowych przewidzianych w przepisie art. 43 § 1 k.k. (a także w zakresie przedmiotowym wskazanym w dyspozycji tego przepisu, tj. w odniesieniu do „określonych” pojazdów), ustawodawca przewidział w strukturze przepisu art. 42 k.k. system wyraźnej i sztywnej progresji surowości stosowania tego typu reakcji karnej wobec sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, a także — wyjątkowo — innych przestępstw (art. 244 k.k.). Przyjęte przez kodeks karny rozwiązanie bazuje na wyodrębnieniu precyzyjnie wskazanych stanów faktycznych (chodzi tu o skazanie sprawcy za określonego rodzaju przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji bądź też o przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji popełnione w określony sposób, tj. w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub w warunkach zbiegnięcia przez sprawcę z miejsca zdarzenia bądź w warunkach *sui generis* recydywy), z którymi łączy się obligatoryjnie zaostrożony sposób orzekania tego środka (art. 42 § 1a-4 k.k.). Zaostżenia te polegają na tym, że — *primo* — orzeczenie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów

mechanicznych traci we wskazanych przez ustawodawcę układach faktycznych charakter fakultatywny, *secundo*: może dojść do obligatoryjnego podwyższenia dolnej granicy na którą orzeka się zakaz prowadzenia pojazdów (lub wręcz obowiązkowe staje się orzeczenie dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów), *tertio* wreszcie: dochodzi do zdecydowanego zawężenia swobody, którą dysponuje sąd w zakresie „elastycznego” dostosowywania środka karnego do danego przypadku w widelkach ustawowych wymiaru tego środka, przewidzianych w przepisie art. 42 § 1 i 43 § 1 k.k., przez pozbawienie organu procesowego swobody decydowania o tym, jakiej konkretnie kategorii pojazdów będzie dotyczył orzekany środek (§ 1a, 3 i 4 art. 42 k.k.).

Można w tym zakresie wyróżnić trzy stopnie zaostrzenia przez kodeks w art. 42 sposobu orzekania środka karnego przez wprowadzenie określonych, obligatoryjnych „parametrów” orzekanego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych (1) zaostrzenie o charakterze czysto przedmiotowym — obowiązek orzeczenia zakazu prowadzenia w s z e l k i c h pojazdów mechanicznych (§1a); (2) zaostrzenie o charakterze czasowo-przedmiotowym — obowiązek orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na czas nie krótszy niż 3 lata (§2); zakaz może dotyczyć prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju i — wreszcie — (3) zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych dożywotnio (§§ 3 i 4).

W przypadku trzeciego stopnia obostrzeń przewidzianych przez ustawodawcę, kodeks w art. 42 § 3 k.k. wprowadza swego rodzaju „wentyl bezpieczeństwa”, tj. ekstraordynaryjne „zejście” przez sąd z rygoru obligatoryjnego, obostrzonego ukształtowania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów przewidzianego w przepisie art. 42 § 3 *in principio* k.k. (dożywotni zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych). O ile jednak z przepisu tego bezspornie wynika obowiązek o d s t ą p i e n i a od obligatoryjnego orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów w sposób wyznaczony w pierwszej części przepisu, tj. dożywotnio i co do wszystkich rodzajów pojazdów mechanicznych, to już zastosowane przez ustawodawcę w treści tego przepisu ascetyczne ujęcie redakcyjne (przepis stanowi w nurtującym fragmencie: „Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych dożywotnio [...] chyba że

zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami”) nie pozwala na określenie zasad orzekania zakazu prowadzenia pojazdów w wypadku wskazanego w nim, „zaostrzonego-złagodzonego” orzekania zakazu prowadzenia pojazdów. Nie określa bowiem kodeks charakteru tego wyjątkowego złagodzenia, tj. nie wskazuje na to, na czym miałyby to odstępianie od stosowania obligatoryjnego obostrzenia przewidzianego w pierwszej części przepisu polegać. Bazowanie na wykładni literalnej nie daje w tym zakresie satysfakcjonujących rezultatów i ma nader ograniczony walor, bowiem ustawodawca nie wskazał wprost na to, jakie są inne (poza możliwością odstąpienia przez sąd od obligatoryjnego orzekania dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych) konsekwencje materialno-prawne ustalenia przez sąd istnienia „wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi okolicznościami”. Należy więc rozważyć, na jakich zasadach ma następować orzekanie środka karnego z art. 39 pkt 3 k.k. w razie zaktualizowania się wyjątkowego przypadku uzasadniającego obligatoryjne odstępianie od reżimu orzekania tego środka w sposób wskazany w początkowej partii art. 42 § 3 k.k. przez odwołanie się do argumentacji o charakterze funkcjonalnym i systemowym. W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w O. wadliwie jednak przyjęto, że „norma płynąca z końcowego fragmentu przepisu art. 42 § 3 k.k. pozwala bowiem na rezygnację z orzeczenia ‘zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych dożywotnio’, a więc dopuszcza możliwość modyfikacji środka karnego z art. 39 pkt 3 k.k. - w którym jest mowa jedynie o zakazie prowadzenia pojazdów - zarówno w aspekcie czasowym, jak i przedmiotowym”. Sąd Okręgowy w O. poprzestał jednak na odwołaniu się do brzmienia przepisu art. 39 pkt 3 k.k., nie uwzględnił zaś należycie bezpośredniego kontekstu normatywnego przepisu § 3 art. 43 k.k. oraz racji kryminalno-politycznych leżących u podstaw przyjęcia określonej struktury przy art. 42 k.k. i wbudowanej w ten przepis progresji surowości sposobu orzekania środka zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych. Bazowanie na samej treści art. 39 pkt 3 k.k. nie pozwala na dokonanie należytych ustaleń interpretacyjnych odnoszonych się do zagadnienia określenia sposobu orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych w sytuacji, o której mowa w przepisie art. 42 § 3 *in fine* k.k.

Nie może być wątpliwości co do tego (choć, ustawa tego wyraźnie nie rozstrzyga), że w przypadku, o którym mowa w przepisie art. 42 § 3 *in fine* k.k. chodzi o „zejście” przez sąd z najsurowszego reżimu orzekania zakazu prowadzenia pojazdów wskazanego w art. 42 § 3 *in principio* k.k., i przejście jeden z łagodniejszych schematów normatywnych orzekania tego środka. Surowszego trybu orzekania środka karnego ustawa nie przewiduje, zresztą nawet gdyby tryb taki istniał, to przecież nie taki jest sens wprowadzenia do ustawy karnej figury normatywnej „wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi okolicznościami”. Wyłania się jednak kwestia, w jaki sposób należałoby dokonać wyboru tego (łagodniejszego) reżimu orzekania, tj. wskazania, który z szeregu reżimów orzekania środka karnego z art. 39 pkt 3 k.k. przewidzianych w treści art. 42 k.k. aktualizuje się z chwilą ustalenia przez sąd istnienia w sprawie wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi okolicznościami. Ponieważ wszystkie łagodniejsze sposoby orzekania zakazu prowadzenia pojazdów zostały wskazane w jednostkach redakcyjnych art. 42 k.k. poprzedzających przepis § 3 (tj. w §§ 1, 1a i 2), to w rachubę wchodzi wybór właściwego poziomu regresji i selekcji łagodniejszego reżimu orzekania w przedmiocie zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych właśnie wśród tych przepisów.

A limine — jako nieodpowiadający założeniom leżącym u podstaw wyraźnej w całej strukturze normatywnej art. 42 k.k. progresji surowości stosowania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów i racjonalizacji przyświecającej ustawodawcy przy wprowadzaniu obligatoryjnych zaostreżeń przy orzekaniu zakazu prowadzenia pojazdów, szczególnie zaś dwóch najsurowszych, zaostrzonych trybów orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych określonych w przepisie art. 42 § 3 i 4 k.k. — odrzucić wypada możliwość zastosowania regresji polegającej na sięgnięciu przez sąd do wyznaczników normatywnych orzekania zakazu prowadzenia pojazdów określonych w przepisach art. 42 § 1 i 1a k.k. Zważywszy na wymienione w przepisie art. 42 § 3 k.k. sytuacje (stany faktyczne, w związku z którymi dochodzi do skazania sprawcy, przemawiające za jego surowym potraktowaniem w płaszczyźnie orzekanych środków karnych) nie sposób uznać, że nawet wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami może otworzyć drogę do odstąpienia od zaostreżenia stosowanej w tym układach

określonych w przepisie art. 42 § 3 k.k. *f a k u l t a t y w n e* g o orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów w podstawowym reżimie orzekania tego środka (art. 42 § 1 k.k.). Nie wiadomo też dlaczego przy wyborze, który z reżimów orzekania o zakazie prowadzenia pojazdów mechanicznych ma zastosowanie w sytuacji określonej w art. 42 § 3 *in fine* k.k., miałyby zostać pominięty ten właśnie z przewidzianych przez ustawodawcę reżimów zaostrzonego orzekania środka karnego z art. 39 pkt 3 k.k., który znajduje się systemowo *b e z p o ś r e d n i o* przed samym przepisem art. 42 § 3 k.k. Oznaczałoby to — nieuzasadnione jakimikolwiek racjami kryminalno-politycznymi — pominięcie wyraźnie przez ustawodawcę wprowadzonej i *p o s t ę p u j ą c e j* hierarchii surowości obligatoryjnego orzekania zakazu prowadzenia wskazanych w treści całego przepisu art. 42 k.k., a zwłaszcza ustawowej progresji stopni tej surowości, *ś c i ś l e* korespondującej ze wskazanymi przez ustawodawcę okolicznościami zaostrzającymi (stanami faktycznymi wskazanymi w art. 42 § 3 k.k.) w postaci skazania sprawcy za określone przestępstwa popełnione w określonych warunkach. Skoro sąd — stwierdzając istnienie „wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi okolicznościami” może odstąpić do obowiązku stosowania reżimu orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, określonego w art. 42 § 3 *in principio* k.k., to jedynym możliwym do zaakceptowania stanowiskiem jest uznanie, że orzekanie tego środka w takim układzie przebiega na zasadach określonych w przepisie normującym bezpośrednio łagodniejszy wariant (stopień) obligatoryjnego orzekania zakazu prowadzenia pojazdów poprzedzający w hierarchii wpisanej w strukturę art. 42 k.k., tj. winno w takiej sytuacji następować w oparciu o wyznaczniki orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów wskazane w treści przepisu art. 42 § 2 k.k.

Konstatacja ta zamyka zagadnienie: skoro w razie „zejścia” przez sąd ze stosowania zaostrzonego sposobu orzekania w związku ze zmaterializowaniem się wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi okolicznościami, wzorcem normatywnym dla orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów jest przepis art. 42 § 2 k.k., zaś w art. 42 § 2 k.k. przewidziano obligatoryjność w zakresie czasowego wymiaru tego środka (następuje ono *verba legis* „na okres nie krótszy niż 3 lata”), a pozostawiono sądowi wolną rękę jedynie w zakresie wyboru

zakresu przedmiotowego orzekanego środka (orzeczenie środka karnego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju), to oznacza to tym samym, że w przypadku ustalenia zmaterializowania się istnienia okoliczności, o których mowa w art. 42 § 3 *in fine* k.k., niedopuszczalne jest orzeczenie tego środka w innym wymiarze czasowym niż od 3 do 15 lat (*arg. ex. art. 42 § 2 k.k. w zw. z art. 43 § 1 k.k.*). Zgodnie wszak z brzmieniem art. 43 § 1 k.k. — jeżeli ustawa nie stanowi inaczej — zakaz wymieniony w art. 39 pkt 3 k.k. orzeka się w latach, od roku do lat 15. W tym zakresie ustawa — w istocie — stanowi inaczej, bowiem podwyższa dolny próg orzekanego środka karnego. Nie chodzi jednak o to, że stanowi inaczej w tym sensie, iżby stwarzała możliwość orzeczenia środka karnego przewidzianego w art. 39 pkt 3 k.k. dożywotnio w układzie wskazanym w przepisie art. 42 § 3 *in fine* k.k., albowiem w tym zakresie miarodajna jest ponownie dyspozycja art. 43 § 1 k.k., określającego w sposób ogólny górny próg, na który możliwe jest orzeczenie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów.

Przyjęcie stanowiska, na którym oparł się sąd *ad quem* orzekając w niniejszej sprawie, tj. uznanie, że zakaz prowadzenia pojazdów w sytuacji zaistnienia wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi okolicznościami orzeka się na okres dożywotni, opiera się na wadliwej interpretacji odnoszącej się do kwestii stosunku pomiędzy poszczególnymi reżimami orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów przewidzianych w jednostkach redakcyjnych składających się na art. 42 k.k., określających sposób stopniowania surowości orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów i wadliwego zdekodowania istniejącej pomiędzy nimi relacji. A precyzyjniej rzecz ujmując, na dopuszczeniu przez Sąd Okręgowy w O. możliwości stosowania „hybrydowego”, wyraźnie przez ustawę nigdzie nie przewidzianego, sposobu orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów (przez jego orzeczenie w dożywotnim wymiarze czasowym z jednej strony, z drugiej zaś — ograniczenie orzeczonego zakazu tylko do pojazdów kategorii „B”). Jak już powiedziano wyżej, zidentyfikowanie istnienia wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi wypadkami sprawia, że sąd musi wówczas „zejść” (w ramach gradacji orzekania środka karnego z art. 39 pkt 3 k.k. przewidzianej w całym art. 42 k.k.) na reżim

orzekania o środku zakazu prowadzenia pojazdów uregulowany w art. 42 § 2 k.k., który nie przewiduje możliwości orzekania tego środka w wymiarze czasowym wskazanym w przepisie art. 42 § 3 *in principio* k.k. Przepis art. 42 § 2 k.k. określa minimalny, czasowy próg orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych (w tym zakresie „ustawa stanowi inaczej”, tj. wprowadza wyjątek ustawowy od progu minimalnego wskazanego w przepisie art. 43 § 1 k.k. zaostrzając obligatoryjnie minimum wskazane w treści art. 43 § 1 k.k.), zaś próg górny wyznaczony jest — na powrót niejako — przez treść przepisu art. 43 § 1 k.k. wyznaczającego ogólne reguły orzekania tego środka karnego, tj. wynosi on 15 lat. Niedopuszczalne jest więc w takim układzie (art. 42 § 3 *in fine* k.k.) orzeczenie środka karnego przewidzianego w przepisie art. 39 pkt 3 k.k. dożywotnio, bowiem oznaczałoby to przyjęcie istnienia (nieprzewidzianej przez ustawodawcę) możliwości orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów w sposób alternatywnie dopuszczający orzeczenie tego środka na określony czas w jednostkach czasowych wskazanych w treści art. 43 § 1 k.k. o r a z dożywotnio.

Mając powyższe na uwadze należało orzec jak na wstępie, tj. zaskarżone orzeczenie Sądu Okręgowego w O. w zaskarżonym zakresie uchylić, sprawę przekazując temuż sądowi do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym. Ponownie rozpoznając sprawę Sąd ten — gdyby mimo podniesionych w apelacji oskarżyciela publicznego zarzutów nadal był przekonany o trafności zastosowania w sprawie instytucji przewidzianej w art. 42 § 3 *in fine* k.k., tj. istnienia wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi okolicznościami i w konsekwencji odstąpienia od obligatoryjnego orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych w sposób wskazany w art. 42 § 3 *in principio* k.k. — będzie miał na uwadze podniesione powyżej uwarunkowania normatywne i ewentualnie orzekając w stosunku do oskarżonego J.S. zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych w warunkach wskazanych w art. 42 § 3 *in fine* k.k. przy określeniu jego czasookresu mieć w polu widzenia to, że orzeczenie tego zakazu winno nastąpić w takiej sytuacji w jednej z „form przedmiotowych” wskazanych w art. 42 § 2 k.k. (zakaz prowadzenia wszystkich pojazdów albo zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju), ale musi respektować (jednocześnie) granice czasowe orzekania tego środka wynikające z dyspozycji przepisów art. 42

§ 2 k.k. w zw. z art. 43 § 1 k.k., tj. orzeczony *in concreto* zakaz nie może opiewać na okres krótszy niż 3 lata i nie może być dłuższy niż lat 15.